

Номінація «Розробка уроку української літератури для 10–11 класів НУШ»

Оксана Обідченко,

учитель української мови та літератури,
зарубіжної літератури, Волноваський ЗЗСО
I–III ступенів № 7 Волноваської міської
територіальної громади Донецької області

Хто винен у сімейній трагедії Кайдаша? Урок-характеристика образу Омелька Кайдаша за твором Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» (10 клас)

УДК 373.5.016:821.09.161.2"18/19"(092)НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ
<https://doi.org/10.33989/3083-6387.2026.2.362615>

Тема: Іван Нечуй-Левицький. Повість «Кайдашева сім'я». Характеристика образу Омелька Кайдаша

Мета:

- формувати ключові компетентності: спілкування державною мовою — використовувати українську мову як державну для духовного, культурного й національного самовияву; володіти всіма видами мовленнєвої діяльності; усно й письмово тлумачити поняття, факти; висловлювати думки, почуття, погляди; *інформаційно-цифрову* — здійснювати пошукову діяльність та аналіз літературних явищ; уміння вчитися — самоорганізовуватися до навчальної діяльності, зв'язно висловлюватися в контексті змісту; екологічну *грамотність та здоровий спосіб життя* — усвідомлювати шкідливий вплив алкоголізму на здоров'я людини та можливі наслідки;
- формувати предметні компетентності й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично-зорієнтованих завдань відповідно до змістовних ліній: власне читацької — визначати основні проблеми твору, характеризувати

ти образ Омелька Кайдаша та порівнювати його з іншими образами; висловлювати власні думки про українську ментальність, національний характер, народні мораль та етику; комунікативно-мовленнєвої — розвивати навички виразного коментованого читання, усне зв'язне мовлення учнів; удосконалювати вміння аналізувати та синтезувати факти, вчинки, давати оцінку образу Омелька Кайдаша; ціннісно-світоглядної — формувати світогляд школярів, виховувати почуття відповідального ставлення до власного здоров'я.

Тип уроку: урок застосування знань, умінь і навичок.

Форма проведення: урок дослідження.

Міжпредметні зв'язки: біологія, основи здоров'я.

Домашнє випереджальне завдання: підготувати повідомлення про алкоголь (експерти-історики та експерти-медики).

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Емоційне налаштування на урок

- Я вітаю тих, хто вже прокинувся.
- Я вітаю тих, хто хоче працювати.
- Я вітаю тих, хто в доброму гуморі.
- Я вітаю тих, хто хотів би дізнатися щось нове.
- Я вітаю тих, хто хоче спілкуватися.

Після кожної репліки учні та учениці, які вважають, що фраза стосується їх, підводяться.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТНОГО ДОСВІДУ ТА ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Перевірка домашнього завдання

2. Літературна вікторина «Фоторобот»

— Прочитайте визначення образу та вкажіть, про кого йде мова.

Конкурс для вчителів «Література: урок і поза уроком»

1. «Широке лице було сухорляве й бліде, наче в ченця. На сухому високому лобі набігали густі дрібні зморшки. Кучеряве посічене волосся стирчало на голові, як пух, і блищало сивиною». (*Омелько Кайдаш*)

2. «Вона була вже не молода, але й не стара, висока, рівна, з довгастим лицем, з сірими очима, з тонкими губами та блідим лицем. Осміхалася, сипала облесливими словами, наче дрібним горохом». (*Маруся Кайдашиха*)

3. «Молоде довгасте лице було рум'яне. Веселі сині, як небо, очі світилися привітно і ласкаво. Тонкі брови, русяві дрібні кучері на голові, тонкий ніс, рум'яні губи — все дихало молодістю парубочою красою. Він був схожий з виду на матір». (*Лаврін*)

4. «Був широкий у плечах, з батьківськими карими гострими очима, з блідуватим лицем. Тонкі пружки його блідого лица з тонкими губами мали в собі щось неласкаве». (*Карпо*)

5. «Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кременними ногами, з руками, позакочуваними по лікоть, з чорними косами, вона ніби була намальована на білій стіні. Загоріле рум'яне лице ще виразніше малювалось з чорними тонкими бровами, з темними блискучими, як терен, облитий дощем, очима». (*Мотря*)

6. «Дівчина була невелика на зріст, але рівна, як струна, гнучка, як тополя, гарна, як червона калина, довгобраз, повновида, з тонким носиком. Щоки червоніли, як червонобокі яблущка, губи були повні та червоні, як калина. На чистому лобі були ніби намальовані веселі чорні брови, густі-прегусті, як шовк». (*Мелашка*)

7. «Сидів в повітці на ослоні й майстрував... У білій сорочці з широкими рукавами. З-під рукавів було видно здорові загорілі жилаві руки. Широке лице було сухорляве й бліде, наче лице в ченця». (*Омелько Кайдаш*)

8. «Розмазала кров по всьому виду, замазала в кров пазуху, повисмикувала з-під очіпка волосся та й побігла до священника, а потім у волость». (*Кайдашиха*)

9. «Вона була в одній сорочці і вузькій запасці. Хазяйновита, але скупа, вона втинала одягу, як тільки можна було обтяти. Вузька запаска влипла кругом її стану. У великій, як макітра, хустці на голові вона була схожа на довгу швайку з здоровою булавою». (*Мотря*)

10. «Висока та суха, неначе циганська голка, в запасці, в рясній білій, як сніг сорочці, в здоровій хустці на голові. Слепе око біліло ніби наскрізь, як вушко в голці». (*Кайдашиха*)

11. «Вона розцвіла і стала повніша на виду. Її очі, її тонкі брови блищали на сонці, а лице горіло рум'янцем. Вона саяла, як кущ калини, посаджений серед двору». (*Мелашка*)

ІІІ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ ТА МЕТИ УРОКУ

1. Слово вчителя

Кожен герой повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» є типовим, адже поєднує в собі риси

тогочасного українського селянина. Водночас усі вони — яскраві індивіди, дуже живі, реальні. Типовим у повісті постає образ Омелька Кайдаша, який можна назвати поганим і добрим, позитивним і негативним, бо його душа, як душа будь-якої людини, є грішною і праведною, дрібною і поетичною, злою і нещасною водночас.

2. Проблемне питання

Доведіть, що Омелько Кайдаш має типові риси українця і є яскравою індивідуальністю водночас.

3. Мозковий штурм

- Хто був головою у родині Кайдашів?
- Чому так сталося?
- Хто забезпечував добробут сім'ї?
- Чому так зневажали годувальника?
- Чи змінилося ставлення родини до Омелька Кайдаша в кінці твору?

ІV. ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Інформаційне гроно

Спіраючись на текст, складіть інформативне гроно до образу Омелька Кайдаша. Яким його зобразив автор?

Омелько Кайдаш:

- забобонність, невігластво;
- богомільність, щирість;
- доброта, працьовитість, миролюбство;
- «темність», безвольність;
- захисник патріархальних законів;
- крадій стельмах на селі;
- усе життя — важка праця.

2. Творча лабораторія

Клас об'єднується у 2 групи методом жеребкування через кольорові картки. Кожна група отримує завдання.

Завдання для I групи. Знайдіть у тексті позитивні риси Омелька Кайдаша.

Завдання для II групи. Знайдіть у тексті негативні риси Омелька Кайдаша.

Матеріал для вчителя

I. В образі Кайдаша знаходимо позитивні риси. Це насамперед працьовитість. Позитивним є його прагнення припинити сутички в хаті, бажання зберегти цілісність родини. Сини Кайдаша, Карпо й Лаврін, успадкували від батька працьовитість, турботу про свою родину, інтереси дрібного власника.

II. Старий Кайдаш — п'яниця. Серед ряду причин були соціальні умови, які вплинули на його деградацію. Він усе частіше топив горе в горілці. Надмірне пияцтво призвело його до загибелі — і саме у воді, якої все життя боявся.

V. ЗАСТОСУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Слово вчителя

— Як бачимо, крок за кроком минає сумне, безрадісне життя затурканого селянина, недолі якого І. Нечуй-Левицький співчуває. Іноді він, правда, наспіхається з нерозсудливих вчинків свого героя, з його сімейної «війни», але крізь цей гіркий сміх про-

глядає сум. Тому, мабуть, Омелько й стає на слизький шлях — пияцтво. На жаль, ця проблема торкнулася не лише родини Кайдашів: від цього потерпало дрібно-власницьке село в другій половині XIX століття.

2. Асоціативний куц

— Створіть асоціативний куц до слова «алкоголізм».

3. Рольова гра «Я-дослідник»

Експерт-історик

Спиртні напої відомі з глибокої давнини. Спочатку їх вживали у вигляді виноградних вин, у країнах, де вирощують виноград. Виявилось, що виноградний сік швидко псується, а зброджений сік, або вино, зберігається тривалий час.

Чистий спирт почали добувати у VI–VII столітті в арабських країнах, а потім у XI столітті в Італії. Першу пляшку горілки виготовив араб Рагез у 860 році. Перегонка вина з метою одержати спирт різко посилила пияцтво. З XIII–XIV століття спиртні напої поширювалися у світі, стали доступними, широко вживаними. Відомий мандрівник Миклухо-Маклай спостерігав за папуасами Нової Гвінеї, які ще не вміли добувати вогонь, але вже володіли прийомами приготування хмільних напоїв.

Уперше термін «алкоголь» був застосований у 1849 році шведським лікарем М. Гуссом для означення сукупності всіх змін, що відбуваються в організмі людини під впливом уживання спиртних напоїв.

Експерт-історик

Алкоголь вражає насамперед головний мозок. За наявності невеликої концентрації алкоголю в крові (0,05 %) блокується кора головного мозку, центри уваги і самоконтролю. Якщо більша концентрація алкоголю в крові, то зникає почуття страху, переоцінюються власні можливості, що штовхає людину на ризиковані вчинки. А якщо велика кількість алкоголю (0,15 %), то притупляється діяльність моторних центрів мозку й людина втрачає контроль над своїми рухами. Пияцтво — це захворювання добровільне, яке спричиняє низку інших захворювань: порушення функції нервової системи, зміни в психіці, захворювання внутрішніх органів. Пристрасть до спиртного скорочує вік людини на 15–20 років. Перебуваючи в стані відчаю, хворі можуть бути дуже небезпечними для суспільства.

4. Мозковий штурм

— Знаючи про шкідливий вплив алкоголю, назвіть причини, які спонукають підлітка зробити перший крок до вживання алкоголю.

5. Метод «Передбачення»

— Уявіть, що Омелько Кайдаш вів здоровий спосіб життя. Передбачте кінцівку твору в такому випадку. Чи зміг би Кайдаш усунути чвари та сварки в родині, якби не пив і залишився живим?

6. Займи позицію

— Об'єднайтеся у групи. Організуйте обговорення з поданих нижче питань, продемонструйте різні думки з теми, обґрунтуйте свою позицію.

I група

В. Панченко пише: «Кайдашева сім'я — це модель усієї України. Автор блискуче розкрив деякі непривабливі риси нашої національної вдачі, які існують поза часом. Україна початку XXI століття залишається схожою на «Кайдашеву сім'ю». Хто з вас хоче виступити в ролі опонента відомого літературознавця? Чи є такі, що підтримують цю думку?

II група

Хто винен у сімейній трагедії Кайдаша: суспільство, оточення, умови життя, він сам?

III група

Іван Нечуй-Левицький, звісно ж, міг знайти позитивні приклади з життя українського села, показати сімейну ідилію, опоетизувати побут, зупинитися на багатому етнографічному матеріалі, як це робили його попередники Г. Квітка-Основ'яненко та Марко Вовчок. Чому ж показує нетипову родину? Чи може бути засобом виховання антиприклад?

IV група

— Що потрібно сучасному українцю, щоб побудувати щасливу та здорову сім'ю? І чи взагалі потрібна сьогодні родина?

— Можливо, це атавізм чи аномалія в сучасному суспільстві?

VI. РЕФЛЕКСІЙНО-ОЦІНЮВАЛЬНИЙ ЕТАП

1. Рефлексивна мішень

Кожному з учнів на початку уроку роздаю зображення з мішенню. У кожному з них — питання-параметри рефлексії діяльності: оцінка змісту, оцінка форм і методів проведення уроку, оцінка діяльності однокласників, оцінка своєї діяльності. Учасник ставить мітки в сектори відповідно до оцінки результату: чим ближче до центру мішені, тим ближче до десятки, на краях мішені оцінка ближче до нуля. Наприкінці проводиться короткий аналіз.

2. Слово вчителя

На екрані слайди із зображенням калини та таких слів: «Родина — це ніби гроно калини. Калина красива, цілюща й корисна для здоров'я тоді, коли вона в гроні. А спробуй одну ягідку вкинути в чай — нічого корисного та смачного не отримаєш». Так і сім'я — здорова та міцна, коли всі вкупі». Будьте такими ж красивими та здоровими сьогодні, щоб незабаром продовжити свою гілку, розквітнути у своєму гроні на великій, гомінкій і незламній країні — Україні. Нехай ваші сім'ї будуть міцними, дружними, добрими та здоровими.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (на вибір)

1. Скласти цитатний план-характеристику Кайдаша (для всіх учнів).

2. Скласти філворд до повісті «Кайдашева сім'я» (для учнів із середнім рівнем навчальних досягнень).

Філворд — кросворд, який складається з клітин, у яких вже присутні букви відповідей. Кожна відповідь являє собою ланцюжок клітин. Слова-відповіді не

Конкурс для вчителів «Література: урок і поза уроком»

перетинаються і не мають спільних клітин з іншими словами. При цьому клітини сусідніх відповідей повинні стикатися.

3. Виписати факти про шкоду алкоголю на організм людини. Скласти пам'ятку про шкоду алкоголю для Омелька Кайдаша (для учнів із достатнім рівнем навчальних досягнень)

4. Написати листа від імені Омелька Кайдаша нащадкам «Лист у майбутнє» (для учнів із високим рівнем навчальних досягнень).

Список використаних джерел

- Зборовська Н. Український світ Нечуя-Левицького: гендерний підхід/Н. Зборовська. Феміністичні роздуми на карнавалі мертвих поцілунків. – Львів, 1999.
2. Панченко В. Дві повісті Івана Нечуя-Левицького («Хмари», «Кайдашева сім'я») // Дивослово- 2003- №8.
3. Погрібний А. Всевидяще око України. І. Нечуй-Левицький/ А. Погрібний. Класики. Не зовсім за підручником. – К., 2000.
4. Українська література (профільний рівень). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Автори: Борзенко О. І., Лобусова О. В. – Харків. 2018

Номінація «Розробка уроку зарубіжної літератури для 5–9 класів НУШ»

Ірина Лебедюк,

учитель української мови та літератури,
зарубіжної літератури, Квасилівський ліцей
Рівненської міської ради

Справжнє світло — це доброта Урок за твором О. Вайлда «Хлопчик-Зірка» (5 клас)

УДК 373.5.016:821.09(410)(092)ВАЙЛД
<https://doi.org/10.33989/3083-6387.2026.2.362618>

Тема: Оскар Вайлд. «Хлопчик-Зірка». Цікаві факти з життя і творчості письменника. Знайомство зі змістом казки. Символічний зміст назви твору.

Мета: ознайомити учнів з життям і творчістю письменника; розвивати критичне мислення, навички вдумливого читання, уміння аналізувати літературні тексти; виховувати любов до літератури, позитивні моральні якості (доброту, співчуття, милосердя).

© Ірина Лебедюк, 2026

Обладнання: зошити, підручники, портрет автора, зображення книги, виставка книг автора, презентація / роздруковані сторінки презентації.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ.

Налаштування на урок. З'ясування емоційного стану та настрою учнів.

— Піднесіть *руки догори*, якщо у вас чудовий настрій та гарне самопочуття.

— Витягніть *руки в боки*, якщо у вас поганий настрій.

II. ОГолошення теми і завдань уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.

III. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ.